

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Överflödiga upprepningar

Hur andraspråkstalare hanterar pleonasmer och tautologier

Amandla Cassel

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk
Vt 2012
Handledare: Maja Lindfors Wiklund

Sammandrag

I det svenska språket förekommer många uttryck där man framför ett innehåll två gånger, som exempel kan nämnas *klart och tydligt* eller *rätt och riktigt*. Dessa uttryck är idiomatiska men det andra ordledet i uttrycket bifogar ingen ny information. Istället vill man förtydliga något genom att säga det man vill ha sagt ännu en gång.

Det finns även uttryck i svenskan som kan verka ganska klumpiga, det är när man försöker vara extra tydlig men istället uttrycker sig överflödigt genom att säga samma sak två gånger. Exempel på sådana uttryck är *återupprepa*, *kort dvärg* och *orsaken beror på*.

I den här uppsatsen har jag tittat närmare på dessa mer eller mindre överflödiga ord och uttryck som används i både retoriskt syfte och även förekommer i vardaglig text och tal. Jag undersöker hur de uppstår, vilken funktion de har och hur de används.

Mitt mål är att ta reda på om den här typen av upprepningar utgör ett hinder eller inte för inlärare av svenska. Blir det svårare att förstå eller förenklar det förståelsen när fler ord än nödvändigt används?

Om hur pleonasmer och tautologier förstås av andraspråkstalare finns tidigare, vad jag vet, inget skrivet. Ganska mycket har däremot skrivits om andraspråkstalets tillägnande av kollokationer och hur de upplevs som hinder. Förutom min egen undersökning kommer jag ta hjälp av det som finns skrivet om kollokationer för att ta reda på vilka problem som uppstår när andraspråkstalare möter pleonasmer och tautologier.

I den här uppsatsen gjorde jag en undersökning med några andraspråkstalare där jag lät dem möta några exempelmeningar som innehåller pleonasmer och tautologier.

Det jag kom fram till var att några pleonasmer kanske kan förtydliga men oftast innebär de liksom tautologier ett hinder för de som är nya i svenska språket.

Nyckelord: *pleonasmer, tautologier, kollokationer, andraspråksinlärning*

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.2 Kort om begreppen	3
2. Syfte och forskningsfrågor	4
3. Metod, material och urval.....	4
4. Genomförande	5
5. Forskningsläge	6
6.. Teori.....	7
6.1. Vad är skillnaden mellan en pleonasm och en tautologi?	7
6.2. Pleonasmer.....	7
6.3. Tautologier.....	10
6.4. Pleonastiska eller tautologiska klichéer.....	12
6.5. Vem använder och i vilka sammanhang används pleonasmer och tautologier?	13
7. Resultat och Analys	14
7.3. Sammanfattning av resultat	15
8. Avslutande diskussion	16
8.1. Vad är en tautologi och vad är en pleonasm?.....	16
8.2. Valet av metod	16
8.3. Kan pleonasmer och tautologier innebära svårigheter för andraspråkstalare?.....	17
8.4. Pleonasmer och tautologier i undervisning.....	18
9. Sammanfattande slutsats	18
9.1. Så här hanterar andraspråkstalare pleonasmer och tautologier.	19
10. Vidare forskning.....	19
11. Litteraturförteckning	20

Bilaga 1. Exempelmeningar

1. Inledning

När melodifestivalfinalen 2012 ägde rum i Globen stod Helena Bergströms karaktär Marianne von Reijne och berättade att hon satt bredvid ett gäng som kallade sig för ”schlagerbögar”. Hon upprepade ordet långsamt en gång till och tillade: ”De é ju som att säga kort dvärg” (Bergström 2012). Att det skulle vara hugget i sten att alla homosexuella män älskar schlager är inget jag ska ta upp i den här uppsatsen. Det jag däremot har valt att skriva om är uttryck som *kort dvärg*, en dvärg är ju en kort människa och att lägga till kort blir i det här fallet tämligen överflödigt.

I den här uppsatsen har jag undersökt uttryck som är upprepningar och därmed mer eller mindre överflödiga. Det finns två begrepp för den här typen av uttryck, det ena är *pleonasmer* och det andra är *tautologier*. Det är få som känner till båda ordfenomenen och av dem som gör det känner de nog till dem främst som retoriska stilmedel. Jag har tittat närmare på hur de används i retoriken och i vardagligt språk. Eftersom beskrivningarna av dem är många har jag själv försökt komma fram till vilka av förklaringarna till begreppen som jag vill använda.

Eftersom jag skriver inom ramen för ämnet svenska som andraspråk har jag velat ta reda på hur andraspråkstalare hanterar pleonasmer och tautologier. Som blivande lärare för elever som lär sig svenska tror jag att det är lämpligt att känna till fenomenen som pleonasmer eftersom andraspråkstalare ofta stöter på dessa. Vad jag vet har ingen tidigare forskat om detta men det finns liknande forskning som jag har försökt jämföra med.

1.2 Kort om begreppen

I detta avsnitt presenterar och förklarar jag några för denna uppsats viktiga begrepp, nämligen *pleonasmer*, *tautologier*, *idiom* samt *ordpar*. Avslutningsvis förklarar jag även uttrycken *lexikalisering* och *fasta uttryck*.

Pleonasmer är omedvetna överflödiga ord och *tautologier* är upprepade ord. Båda är retoriska stilmedel som ofta dyker upp i vardagsspråket, fast då omedvetet och ofta ganska klumpigt. När jag beskriver *pleonasmer* som omedvetna syftar jag på att man utan att tänka sig för använder fler ord än nödvändigt. När jag säger att de är

medvetna är exempelvis när man inom retoriken med avsikt väljer att förtydliga sitt budskap genom att säga det dubbelt.

Kollokationer är ett annat av de begreppen som jag ska reda ut i den här uppsatsen. Enligt *Nationalencyklopedin* är *kollokationer* ordförbindelser som ett ord kan eller brukar ingå i (Nationalencyklopedin: kollokation).

Två uttryck som jag kommer att använda i följande text är *lexikalisering* och *fasta uttryck*. När nya ord bildas och dyker upp i språket kan det vara tillfälligt och ordet i sig används inte frekvent, vidare. Ord som däremot används frekvent blir ”fasta”. Begreppet *Lexikalisering* innebär ungefär detsamma som att uttryck får fast form men att uttrycken även förekommer i ordböcker.

2. Syfte och forskningsfrågor

Uppsatsens syfte är att undersöka hur andraspråkstalare hanterar pleonasmer och tautologier. Jag vill få en uppfattning om den svårighet med omedvetna och spontana uttryck som andraspråkstalare har.

Min forskningsfråga är därför:

Hur förstår andraspråkstalare pleonasmer och tautologier och varför?

För att ta reda på detta har jag även ställt mig frågorna:

Vad är pleonasmer? Vad är tautologier?

3. Metod, material och urval

I min underökning medverkade 7 deltagare som studerar på SFI, svenska för invandrare. Samtliga informanter läser kurs D på spår 2 och har flera års skolbakgrund från sina hemländer. Anledningen till att jag valde deltagare på D-nivå med flera års skolbakgrund och inte på någon av de lägre nivåerna var att jag ville att informanterna skulle ha tillräckliga språkkunskaper för att kunna tala *om* språk.

Materialet till min uppsats har jag hittat i litteratur om kollokationer och andraspråkstalets språkinlärning. När det gäller begreppen pleonasmer

och tautologier har jag använt mig av böcker om retorik (Hellspong 2011) och stilmedel (Cassirer 1986 & 2003).

I den första delen av undersökningen hade jag skrivit sju meningar med autentiska exempel på tautologier och pleonasmer. Uppgiften som deltagarna fick göra här var att läsa varje mening och se om det fanns något ord som man kunde ta bort. I den andra delen hade jag diskussionsfrågor huruvida de kände till dessa typer av upprepade ord, om de hade liknande på sina språk och om de trodde att de själv brukade använda sig av.

Beträffande exempel på pleonasmer har jag hittat många på egen hand som jag sedan antingen googlat eller sökt i Språkbankens korpus konkordanser: <http://spraakbanken.gu.se/konk/> för att se om de verkligen förekommer.

4. Genomförande

Jag fick möjlighet att intervjua sju sfi-deltagare under en förmiddag. Det jag gjorde var att låta mina informanter göra övningen där de skulle ta bort ett ord i varje mening och försöka se om orden är överflödiga. Eftersom de, enligt deras lärare, aldrig hade gjort en liknande uppgift tidigare valde jag att hjälpa dem lite mer än vad jag tänkt. Jag förklarade noggrant vad jag ville att de skulle göra. Med två av de sju informanterna fick jag börja med första exemplet för att de skulle förstå. Eftersom de andra informanterna direkt tog itu med gammal gubbe förmodar jag att de förstod uppgiften. Eftersom jag hjälpte dem med den första exempelmeningen blir just den helt trovärdigt i undersökningen. Vi gjorde även ett försök till att diskutera om de kände till pleonasmer och tautologier, om de visste att de använder sig av begreppen, och om deras respektive modersmål också har liknande uttryck.

Det jag gjorde var att låta mina informanter genomföra övningen där de skulle ta bort ett ord i varje mening och försöka se om orden är överflödiga. Eftersom de, enligt deras lärare, aldrig hade gjort en liknande uppgift tidigare valde jag att hjälpa dem lite mer än vad jag tänkt. Jag förklarade noggrant vad jag ville att de skulle göra. Med två av de sju deltagarna fick jag börja med första exemplet för att de skulle förstå. Eftersom de andra deltagarna direkt tog itu med gammal gubbe förmodar jag att de förstod uppgiften. Eftersom jag hjälpte dem med den första exempelmeningen blir just den helt trovärdigt i undersökningen.

Under mina kortare intervjuer med andraspråkstalarna antecknade jag stödord. Jag noterade om de kunde se det överflödiga ordet, vilka andra

ord de gissade, om jag hjälpte dem och om de verkade förstå orden och om de verkade förstå att ett av orden kanske inte behövdes.

5. Forskningsläge

Det finns inte bara en definition av begreppet kollokation. Termen används mycket olika och ofta med en vag betydelse inom lingvistik och språkinläring. En gemensam förklaring av kollokation är att det är en *syntagmatisk ordrelation*, som innebär att flera ord tillsammans förklarar en betydelse eller en tanke (Nesselhauf 2005 s.11, Gill 2011 s.6). Uttrycket är inte fast utan orden förekommer ofta var för sig och i kombinationer med andra ord, men chansen är stor att de uppträder tillsammans (Enström 2010 s.68).

För alla som lär sig språk sägs kollokationer och uttryck vara den svåraste och mest frustrerande utmaningen (Barfield & Gyllstad 2009 s.1, Prentice 2010 s.1). Den främsta anledningen till att just kollokationer medför stora svårigheter är att inlärare har en benägenhet att enbart fokusera på lexemen och deras betydelse. Många som lär sig ett nytt språk fokuserar dessutom på kvantiteten och inte kvaliteten när det handlar om ordinläring. De lär sig hellre nya ord än att befästa de gamla och lära sig de ordens användningsområden (Henriksen & Stær 2009 s.227). Dessutom är många inlärare kanske inte riktigt medvetna om kollokationernas koncept dvs. hur de är uppbyggda och hur de används, och vet därför inte hur de ska hantera dem (Henriksen & Stær 2009 s.225).

6.. Teori

6.1. Vad är skillnaden mellan en pleonasm och en tautologi?

Peter Cassirer (1986 s.106) pekar på en klar skillnad mellan pleonasmer och tautologier. Han anser att tautologier är medvetna till skillnad från pleonasmer (ibid.).

En annan förklaring av stilmedlen kommer från en tysk lärobok, där beskrivs tautologi som upprepning av ett begrepp med samma ord eller med ett synonymt ord. Ett retoriskt exempel de ger på tautologi är *Es ist, was es ist* 'Det är, vad det är' (Biermann 1999 s.186). Förklaringen man ger på begreppet pleonasm ur samma bok är att pleonasmer är en upprepning av huvudordets semantiska och karaktäristiska betydelse och som exempel på det har de *der nasse Regen* 'det blöta regnet' (Biermann 1999 s.185).

6.2. Pleonasmer

Min egen definition av *pleonasm* skulle kunna låta som följer: två eller fler ord som sägs eller skrivs varav det ena är överflödigt då innebörden redan är yttrad. Ordet pleonasm som används i många språk idag kommer från det grekiska ordet *pleonasmō's* som betyder överflöd eller överdrift som kommer från *pleonazō* som betyder att vara överflödig. Ord som är pleonastiska kan alltså avvaras utan att betydelsen i meningen där de ingår förändras (NE 2012-04-18).

Eric Partridge kallar detta fenomen med överflödiga ord, det vill säga att använda fler ord än nödvändigt, för *verbosity* något som han anser överlappar tautologier. Partridge menar att *verbosity* är nästan detsamma som pleonasm eftersom pleonasmer i hans mening är brukett av fler ord än nödvändigt i en sats för att ge uttryck åt tanken (Partridge 1940 s. 364).

Det finns olika typer av pleonasmer. För det första finns medvetna pleonasmer inom den retoriska sfären som många är lexikaliserade och idiomatiska uttryck. För det andra finns det omedvetna pleonasmer och de kan man dela upp ytterligare efter huvudord.

6.2.1. Retoriska pleonasmer

Retoriken redogör för olika typer av upprepning varav pleonasmer är en. Gösta Åberg (2004 s. 89) radar upp några stilistiska exempel och beskriver pleonasmen som ett uttryck som innehåller överflödigt information med istället är stilistiskt intressant och ger texten fyllighet. Lennart Hellspång (2011) beskriver pleonasmens funktion på ett liknande sätt och menar att de används för att ge tyngd och fyllighet åt något som talaren vill rikta uppmärksamheten mot. Genom att upprepa informationen med ny formulering får talaren mer tid att verka, men nackdelen, menar Hellspång, är att talaren "idisslar" ord och inte kommer med nya idéer (Hellspång 2011 s. 131).

6.2.2. Pleonastiska ordpar

Till skillnad från kollokationer är så kallade ordpar fasta lexikaliserade uttryck som ofta har idiomatisk betydelse. Ordpar består av två ord och är oftast sammanbundna med *och*. De kan delas in i tre grupper, 1) ordpar som är synonyma, 2) ordpar som är varandras motsats och 3) ordpar som är uppräkningspar (Enström 2010 s.77). Den första gruppen av ordpar, de som är synonyma, är en form av pleonasm och tautologi.

Idiomatiska uttryck är fasta ordpar av olika slag som inte tillåter att man byta ut något av orden. Ska man ändra på något ord måste istället hela frasen bytas ut så att inte innebörden förändras, exempelvis kan man inte byta ut *gå* mot *promenera* i idiomet *gå någon på nerverna*. Det som utmärker idiom är att orden i sig inte avslöjar idiomets innebörd eftersom de inte är semantiskt genomskinliga (Enström 2010 s74). *Ordpar* däremot är fasta uttryck som är genomskinliga. Det finns vissa *ordpar* som är synonyma såsom *saker och ting*, *eld och lågor*, *först och främst* (Enström 2010 s77) som fungerar som pleonasmer då det ena ordet egentligen är överflödigt. Nedan följer exempel på sådana ordpar som är hämtade ur Hans Luthmans *Idiomlexikon* (2002).

lova bot och bättring
grund och botten
först och främst
ta heder och ära av någon
det knallar och går
söka med ljus och lykta
vara eld och lågor

*på ort och ställe
utan rast och ro
saker och ting
jämt och ständigt
efter tycke och smak
tårta på tårta
tala vitt och brett om något
vrida och vända*

6.2.3. Omedvetna pleonasmer

Många pleonasmer används omedvetet av talare och skribenter och det finns ofta ingen särskild tanke bakom. Det talaren och skribenten gör är att ge dubbel information för att förtydliga eller visa sin verbala förmåga. Om dessa finns ytterst lite forskning, och hittills ingen svensk forskning. Det finns några olika typer av pleonasmer som man ändå kan dela in i olika kategorier.

Först finns det lånord där man i svenskt tal lagt till översättningen. Exemplet *schlagerhit* är ett tydligt exempel på pleonasm då det ena ledet klarar sig utan det andra men *basketkorg* som i sig är en pleonasm kan man inte dela upp. Möjligtvis kan basketspelarna på plan tala om korgen men de talar inte om basket. Ett annat vanligt exempel på det är när pizzerior annonserar med *inbakad calzone* trots att calzone alltid är en inbakad pizza. Däremot är exemplet *chaite* (även *chai-te*) lite speciellt. *Chai* betyder 'te' på många språk så det borde bli en pleonasm. Men när man i Sverige pratar om *chaite* talar man om den som svart te med nejlika, kanel och kardemumma (Lidholm 120502) och inte som vanligt svart te. Likadant är det med *salsasås*, *makirulle* och *kebabkött*.

Andra lån som kommer in i svenskan är förkortningar till vilka man ofta lägger den sista initialens hela ord. Exempel på det är *ISBN-nummer*, *HIV-virus*, *IT-teknik* och *RAM-minne*. I dessa fall är det alltid förkortningarna som används både inom professionen och i allmänhet. Men när allmänheten använder dem lägger man, ofta för att förklara, till sista ledet. Detta är svenskan inte ensam med utan även på engelska säger man *RAM memory*, *NATO organization* och *CNN news network*.

Den tredje kategorin "omedvetna pleonasmer" är gamla lånord till vilka man lägger till den svenska synonymen. Ett förslag till lånordspleonasmernas uppkomst kan vara att även talaren kan vara osäker på ordet eller förkortningens innebörd och därför upprepar det.

Folkdemokrati är ett klart exempel eftersom *folk* redan finns i *demo*. Dock var *folkdemokrati* ett medvetet ordval för vissa kommunistiska diktaturer för att visa att de var särskilt demokratiska (Cassirer 2003 s.215). Exemplet *provocera fram* är lite svårare att betrakta som en tydlig pleonasm. *Fram* är på ett sätt överflödigt då *pro* på latin är ”fram” eller ”för”. Många menar att det är skillnad mellan *provocera* och *provocera fram* i dagens svenska där *provocera* har betydelsen utmana och reta medan *framprovocera* innebär framkalla eller åstadkomma (Grünbaum 1996 s.153). Det finns avslutningsvis pleonasmer vars innebörd förändras över tid. Som exempel kan nämnas *handskrivet manuskript* eftersom *manuskript* som betyder skrivet för hand. Manuskript, eller manus som det oftast förkortas till, idag oftast gestalta texter skrivna för film och teater. Eftersom den gamla innebörden är glömd måste man säga *handskrivet manuskript* om man vill berätta att det är just handskrivet.

6.3. Tautologier

Liksom *pleonasm* härstammar även ordet *tautologi* från grekiskan. *Tauto* eller *to auto* betyder detsamma och *logi'a* är en bildning av *le'gō* betyder 'att säga'. En tautologi är en upprepning av samma tankeinhåll. Den betraktas ofta som ett språkfel även om några synonympar finns i allmänt bruk och i talekonst och diktning används de för att förtydliga något (NE:tautologi 2012). Eric Partridge beskriver tautologier på samma sätt alltså att man repeterar samma påstående med antingen samma ord eller fras. Man kan också repetera samma idé eller påstående med andra ord (Partridge 1973 s.342).

Hos Catharina Grünbaum (1996) betraktas alla former av överflödiga och ibland onödiga upprepningar, som tautologier och inte pleonasmer. Tautologier är, enligt Grünbaum ett dubbeluttryck, ofta i form av ett synonympar som uppstår när man vill förstärka en tanke eller ett innehåll. Hon menar att tautologier fyller ett språkligt behov men att vissa typer av tautologier enbart visar brist på koncentration och oförmåga att välja. När negationer används tautologiskt kan man själv utesluta ett av leden (Grünbaum 1996 s.151-153). Många av Grünbaums exempel är bildade fraser dvs. lexikaliserade, där det ena ledet inte kan vara utan det andra. Några av dessa är:

hända och ske
seder och bruk

*tycke och smak
ordning och reda
till punkt och pricka
gott och väl
frid och fröjd
i grund och botten
i akt och mening
vitt och brett
hus och hem
det knallar och går
regn och rusk
slit och släp
sist och slutligen
stoft och aska (Grünbaum 1996 s.151-152)*

Många av dessa fasta uttryck är allitterationer då båda leden de börjar på samma bokstav *punkt och pricka, frid och fröjd* osv.

Grünbaum ger andra exempel på uttryck som inte är idiomatiska. Bland hennes exempel finns den typ av uttryck som också kan kallas för pleonasmer. Längre fram i uppsatsen kommer jag att ta jag upp mer om skillnaden mellan begreppen. Ett mycket känt exempel på en tautologi är *tårta på tårta* som inte är synonymer utan samma ord. Dessutom är det ett fast uttryck och idiom. Här är andra exempel på några felskrivningar som Grünbaum menar är tautologier:

*orsaken beror på
anledningen till orsaken berodde på
för min egen personliga del
det lokala bryggeriet på orten
i allmänhet känner de flesta till bestämmelserna
fyndet hittades i åkern
förmåga att kunna fatta beslut
han varnades för att inte placera sina pengar i företaget
hon kan inte varken franska eller engelska
du får akta dig för att inte komma på kant med din bror
knappast aldrig hade semestern varit mer efterlängtd
(Grünbaum 1996 s.151-153)*

Två ord som i sig är upprepningar är *återupprepa* och *återigen*. För många låter *återupprepa* som en onödig upprepning (Grünbaum 1996 s.153) medan *återigen* förekommer ofta i språket.

Ett liknande exempel är *den gamla åldringen* och *den gamla gumman*. Enligt Grünbaum låter *den gamla åldringen* som om personen i fråga vore extra gammal. *Den gamla gumman* är däremot ett lexikaliserat uttryck som, precis som *gammal gubbe*. Detta kan bero på att orden *gumman* och *gubben* också används i flera olika uttryckssätt, exempelvis när man talar till barn och kallar dem för *lilla gumman* respektive *lilla gubben*.

Vissa andra exempel kan vara medvetet valda då de används i reklamsammanhang för att förtydliga och fördubbla budskapet eller litterära sammanhang där författaren vill försöka bygga upp en viss stämning.

*katalogen sänds gratis och kostnadsfritt
avled lugnt och stilla
en underbar och ljuvlig afton
en sällsam, ja egenartad beklämning grep oss
frågan är för vag och diffus för att jag skall kunna ta
ställning och bestämma mig (Grünbaum 1996 s. 152)*

Grünbaums tar också upp exemplet *provocera fram* som jag tidigare nämnt under rubriken pleonasmer i avsnitt 3.1. och kallar även det för tautologi.

6.4. Pleonastiska eller tautologiska klichéer

Klichéer, eller klyschor, är språkliga uttryck som har används så mycket att deras verkan har minskat eller att de helt saknar mening (*Longman Dictionary of Contemporary English* 2005). Klichéer kan vara idiom som har används alltför godtyckligt och därmed förlorat sin innebörd (Partridge 1940 s. 4).

Många klichéer kan härledas till litteraturen och till Bibeln. Ett tautologiskt exempel på citat ur litteraturen är ”free, gratis and for nothing” ur Samuel Becketts novell *Molloy* (1955 s. 23).

Andra exempel på klichéer som är tautologiska eller pleonastiska går att hitta i Partridges *A Dictionary of Clichés*. Här är några av dem:

*bag and baggage
far and away
house and home
really and truly*

shape or form
time and time again (Partridge 1940)

6.5. Vem använder och i vilka sammanhang används pleonasmer och tautologier?

De idiomatiska tautologierna och klichéerna används i alla vardagliga sammanhang. Om man exempelvis tar det idiomatiska exemplet *rätt och riktigt* i en google-sökning får man upp hemsidor från både regeringen, privata bloggar, magasin och tidningar.

När det gäller de omedvetna pleonasmerna antog jag att de oftast förekom i informella samtal och texter. Men när jag googlade *orsaken beror på* hamnade jag inte på bloggar utan hos organisationer och mindre tidningar där texterna generellt sett är ganska formella. Ett exempel är från en bostadsrättsförenings hemsida med information om försäkring: ”När det gäller vattenskador där orsaken beror på åldersförändring i bostadsrätten tillämpas en särskild självrisk...” (HSB Brf Lambohov 2, 2006)

Även exemplet *fyndet hittades* fanns att hitta bland formella hemsidor. På *Dagens Nyheter* kunde man läsa ”... andra delar av fyndet hittades bland en affärsmans tillhörigheter.” (Johansson 2011). Samma exempel använde även en antikvarie i en text om Bockstensmannen som går att läsa på *Nationalencyklopedin*: ”Intryckningar på Bockstensmannens skalle har berott på trycket i mossen och eventuell påverkan i samband med harvning innan fyndet hittades” (Wiking-Faria 2006). Kanske kan man då anta att vissa pleonasmer börjar bli fasta uttryck eftersom de förekommer i officiella och korrekturlästa texter.

7. Resultat och Analys

Deltagarna är begränsade när det gäller det svenska språket. Istället för att redogöra för hur varje enskild individ löste uppgifterna så beskriver jag här hur de hanterade varje fråga.

1. Det här med att starta eget företag när man är gammal gubbe är inte så lätt.

Jag visade för två av deltagarna vilket uttryck jag ville att de skulle titta på. När de fått klart för sig vad jag ville få fram såg de flesta av dem att orden *gammal* och *gubbe* var "samma". En deltagare frågar om man då är dubbelt så gammal. Endast två av sju såg direkt att det var just *gammal* och *gubbe* som det handlar om. Två av dem kände inte till ordet *gubbe*. Även om jag inte hade påpekat att det handlar om just synonymer så såg de att orden var "samma". När de uttryckte sig "samma" antar jag att de menade att det betydde detsamma.

2. Igår köpte jag en ny CD-skiva med Kent.

Även i detta fall kunde endast två av deltagarna lista sig till just *CD-skiva*. För de andra frågade jag vad *CD-skiva* hette på deras språk. *CD* svarade de kort och alla verkade här förstå att ordet *skiva* var överflödigt i sammanhanget.

3. Här står det klart och tydligt att vi inte får döda våra medmänniskor.

Detta exempel var det svåraste för deltagarna att hantera och många trodde att *med* i *medmänniskor* kunde tas bort. För samtliga deltagare fick jag visa att det var *klart och tydligt* som de skulle titta på. Två av dem förstod inte ordet *tydligt* och ingen av deltagarna verkade förstå ordparet.

4. Hon kan inte varken franska eller engelska.

De fem informanter som förstod ordet *varken* kunde direkt identifiera den dubbla negationen. För de två som inte förstod *varken* var det oerhört förvirrande. Det första de gissade på var att man kunde ta bort *franska* eller *engelska*.

5. Först och främst måste vi gå och handla.

Här hade de alla förstått vad jag letade efter och detta exempel var enkelt för alla.

6. För min egen personliga del vore det bäst att ringa henne idag.

Exempel sex klarade ingen av dem direkt, men efter att jag pekat ut *egen personliga* såg direkt fem av informanterna att ett av orden gick att utesluta. Även om de förstår orden var den svår, och kanske berodde de på att de inte förstod hela innebörden i ordet *personliga* men att de i tidigare sammanhang stött på ordet och att det var bekant för dem.

7. Gymnastiksalens basketkorgar behöver bytas ut.

Jag kom i efterhand på att exempel sju var ett mindre lämpligt exempel. Man kan inte ta bort *basket* eller *korg* utan att meningens innebörd förändras. *Basket* är enbart sporten och säger man *korg* kan syfta på en papperskorg eller någon annan korg. Men det är ett dubbelt uttryck och tre av informanterna svarade också *korgar*. Endast en deltagare såg tydligt att det var ett dubbelt uttryck och visste att *basket* var engelska ordet för 'korg' och en annan gissade på korgar utan att redogöra för varför.

När jag intervjuade informanterna använde jag inte begreppen *pleonasmer* och *tautologier* utan pratade om ord som 'betydde samma sak' och 'dubbla ord'. Ingen av informanterna kände sedan tidigare till fenomenen *pleonasmer* och *tautologier*. En av deltagarna svarade att hon kände till dem för hon menade att hon lärde sig svenska och därmed sådana uttryck. Men troligtvis menade att hon tog till sig dessa uttryck utan att känna till vare sig *pleonasmer* eller *tautologier*. I övrigt fick jag inte tillräckligt med underlag för att ta reda på deltagarnas kunskaper om *pleonasmer* och *tautologier*.

7.3. Sammanfattning av resultat

Det var tydligt att några *pleonasmer* försvårar begripligheten, särskilt när informanterna inte känner till alla ord. Även om orden i sig är bekanta för dem kan uttrycken ändå vara förvirrande.

Undersökningen visade att när informanterna känner till alla orden i exempeluttrycken kan de lätt upptäcka när fler ord än nödvändigt används. Men även om informanterna kan orden ganska bra betyder inte

det att de förstår meningens innehåll bättre med en pleonasm. Ingen av deltagarna kände till konceptet med pleonasmer och tautologier.

8. Avslutande diskussion

8.1. Vad är en tautologi och vad är en pleonasm?

Enligt Cassirer (1986) är tautologier medvetna. *Rätt och riktigt* och *gott och väl* är idiomatiska uttryck som i sitt sammanhang sägs medvetet. Men om den som använder uttrycken i fråga är medveten om att man säger samma sak två gånger är en fråga som jag inte riktigt har något svar på. Inte heller om man medvetet kan säga pleonasmer såsom *kort dvärg* om man inte vill uttrycka att dvärgen ifråga är kortare än en vanlig dvärg. Men man kan nog dra slutsatsen att de retoriska och idiomatiska som *saker och ting* är medvetna till skillnad från *cd-skiva* och *orsaken beror på* som enligt Grünbaums var felskrivningar.

På ett sätt kanske man kan säga att om pleonasmer är överflödiga ord är tautologier en underkategori då upprepningen hos dem är överflödig. Men enligt Biermanns (1999) förklaring av begreppen kan det inte vara så då tautologier är upprepning av samma ord eller synonym och pleonasm är upprepning av ett ords specifika betydelse. Om jag ska gå efter den beskrivning av pleonasmer och tautologier blir då *kort dvärg*, *dött lik* och *klassisk tradition* pleonasmer medan *klart och tydligt* är en tautologi.

Enligt Biermanns förklaring bör därmed en pleonasm bestå av två ordklasser där ett överflödigt adjektiv uttrycks som redan finns inkluderat i det följande substantivet. Tautologier borde då i första hand vara ord av samma ordklass och i idiomatiska exemplen stämmer det.

Grünbaums exempel *orsaken beror på* som enligt henne är tautologisk består av olika ordklasser och dessutom användes omedvetet bör enligt Biermann och Cassirer då kallas för pleonasm.

8.2. Valet av metod

Jag hade valt att uppmärksamma deltagarna på ord som var överflödiga. Eftersom de är i ett ganska tidigt stadium av sin språkutveckling kunde jag med denna metod se om de kunde förstå meningen eller om de hindrades av det stora antalet av ord. Metoden fungerade men inte särskilt väl då jag inte fick så mycket underlag att jag säkert kan säga att många pleonasmer stör förståelsen av texter.

Vad som vore intressant är att lyssna på andraspråkstalare och läsa deras texter för att få fram olika pleonasmer och tautologier som de använder. Då hade jag fått autentiska exempel och hade kunnat se vilka uttryck som andraspråkstalare tar från modersmålstalarna. Men att vänta på att detta fenomen ska dyka upp är väldigt tidskrävande och den tiden fanns inte inom ramen för den här studien.

8.3. Kan pleonasmer och tautologier innebära svårigheter för andraspråkstalare?

Att använda fler ord än vad som är nödvändigt och särskilt ord som enbart är överflödiga verkar försvåra förståelsen för andraspråkstalare vars ordförråd redan är begränsat. Kände de till orden och visste att de skulle leta efter ord som inte behövdes visade det sig inte vara något hinder. I exemplet med *egen* och *personlig* visade det sig tydligt att de inte kunde ta till sig innehållet i meningen även om de hade ganska stor kunskap om orden. En fråga jag ställer mig är om de hade förstått hela meningen om endast ett av orden stod med. Några tankar kring varför de inte såg att *egen* och *personlig* är samma ord kan vara för att de inte sett orden tillsammans (det är ett autentiskt men ganska ovanligt misstagsexempel jag valt). Själva grafemen är i sig olika och orden skiljer sig i längd, uttal och uppbyggnad. Exemplet *först och främst* innehåller mycket lika ord när det gäller längd och uttal. Troligtvis är det en anledning till att sfi-deltagarna lätt kunde se att de hade samma betydelse och att det ena egentligen var överflödigt.

Egentligen kan man nog endast jämföra tautologier som är idiom med kollokationer eftersom de ordparen hör ihop. Men pleonasmer är svårt att sätta i samma kontext som inläring av kollokationer eftersom de orden inte ändrar betydelse av att vara fler och överflödiga.

Att kollokationer och uttryck är det sista svåra hindret som andraspråkstalare har tror jag stämmer. Men när det gäller många vardagliga uttryck och pleonasmer som finns i vardagen tror jag att andraspråkstalare tillägnar sig dem ganska snabbt. När det gäller *CD-skiva* var andraspråkstalarna jag talade med ganska eniga om att de faktiskt själva sa *CD-skiva* och inte enbart *CD* eller *skiva*.

8.4. Pleonasmer och tautologier i undervisning

En fråga som dök upp under tiden jag skrev uppsatsen var hur man som lärare ska hantera pleonasmer och tautologier i skolan. Ska elever och sfi-deltagare specifikt lära sig om uttrycken eller inte? På högre nivåer, där inlärarna börjar tillägna sig idiom kommer ju tautologierna också upp.

Det är bra att vara medveten om överflödiga ord och uttryck. Vid val av undervisningsmaterial bör man som lärare ha i åtanke att undvika texter med för många slarvigt skrivna pleonasmer. Åtminstone i början av andraspråks elevernas inlärningsprocess, där varje nytt ord stannar upp dem. I vissa fall kanske det också kan vara bra att välja texter med pleonasmer om de i sitt sammanhang har en förklarande funktion som hjälper eleverna att förstå.

Kanske är det nödvändigt med explicit undervisning och göra eleverna medvetna om och lära sig uppmärksamma fenomenet med upprepningar så att de inte hakar upp sig på pleonasmer och tautologier.

9. Sammanfattande slutsats

Det är svårt att helt dela upp begreppen *pleonasm* och *tautologi* eftersom båda används till att beskriva samma sak nämligen överflödiga ord och upprepningar. Men om man går tillbaka till begreppens grundbetydelser, den grekiska översättningen, så går det att tydligt dela upp dem och det har jag valt att göra här.

En pleonasm är ett uttryck där det ena ledet är överflödigt. Pleonasmer används spontant och utan att talaren eller skribenten är medveten om att man använder fler ord än vad som är nödvändigt.

Tautologier är ett retoriskt stilmedel där ett ord upprepas med sin synonym. Tautologier sammanlänkas nästan alltid med *och* samt att orden i båda leden är av samma ordklass. Den används för att ge tyngd åt budskapet och tid till lyssnaren. Många tautologier finns i lexikon och står med som idiom eller klichéer.

9.1. Så här hanterar andraspråkstalare pleonasmer och tautologier

Min slutsats är att överflödiga ord krånglar till förståelsen för många andraspråkstalare. I början av språkutvecklingen har man för stort fokus på enskilda ord och har svårt att se ordkombinationer. Det skiljer sig mycket mellan medvetna tautologier som är idiom och omedvetna pleonasmer som i stort sett är enbart är felskrivningar och felsägningar. Några pleonasmer kan i sig vara förtydligande och heller inte helt onödiga för inlärare då de får en extra förklaring till ett ord som de kanske annars inte hade förstått.

10. Vidare forskning

I den här uppsatsen har jag börjat fördjupa mig i fenomenet pleonasmer och tautologier. När det gäller pleonasmer tror jag att det finns många fler exempel från talspråk och skriftspråk som jag inte hittat.

Eftersom pleonasmer ofta förekommer i det svenska språket är det ganska anmärkningsvärt att ingen tidigare forskat om dem, åtminstone har jag inte funnit någon. Däremot finns det forskning om idiom, där även tautologier ingår.

Förslag till vidare forskning vore att leta rätt på pleonasmer i korpusar för att se vilka som finns, något som hade varit alltför tidskrävande i arbetet för min uppsats.

Vad som också vore relevant att undersöka är att granska läromedel, särskilt läromedel som används inom sfi- och svenska som andraspråksundervisningen. Vilka pleonasmer förekommer i läromedel och finns det läromedel som tar upp ordfenomenet?

När man dessutom är inne i skolans värld kan det vara lämpligt att intervjua lärare och undersöka om de är medvetna om dessa överflödiga ord och om de väljer texter och tal med eller utan pleonasmer till undervisningen.

11. Litteraturförteckning

- Beckett, Samuel (1991). *Three novels*. New York: Grove.
- Biermann, Heinrich & Schurf, Bernd (1999) *Texten, Themen und Strukturen. Deutschbuch für die Oberstufe* Cornelsen.
- Cassirer, Peter (1986). *Stilistik & stilanalys*. Stockholm: Biblioteksförlaget..
- Cassirer, Peter (2003). *Stil, stilistik & stilanalys*. Stockholm: Natur och kultur.
- Enström, Ingegerd (2010). *Ordens värld. Svenska ord – struktur och inläring*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Gill, Philip (2011). *Colouring meaning : collocation and connotation in figurative language*. Amsterdam: John Benjamins
- Grünbaum, Catharina (1996). *Strövtåg i språket*. Stockholm: Albert Bonnier Förlag.
- Henriksen, Birgit & Stenius Staer, Lars (2009). 17 Commentary on Part IV: Processes in the Development of L2 Collocational Knowledge – A Challenge for Language Learners, Researchers and Teachers. I Barfield, Andy & Gyllstad, Henrik (red). *Researching Collocations in Another Language. Multiple Interpretations*. London: Palgrave Macmillan.
- Hellspong, Lennart (2011). *Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur
- HSB Brf Lambohov 2 (2006).
Ventilation/Lås&nycklar/Försäkringar/Skadedjur/Brandvarnare
<http://www.hsb.se/ostergotland/lambohov2/lagenhetsparm/ventilation?select=1.3541> hämtad: 12-05-14.
- Johansson, Linnea (2011). *Rysk kaviar gömdes på bårhus*. Dagens Nyheter <http://www.dn.se/nyheter/varlden/rysk-kaviar-gomdes-pa-barhus?rm=print> hämtad: 2012-05-14.
- Lidström, Clara (2012). Chaite. *Underbara Claras* [blogg] 5 mars 2012
<http://www.underbaraclaras.com/claras-recept/chaite/> hämtad:12-05-02.
- Longman dictionary of contemporary English; Longman language activator ; Longman dictionary of English language and culture*. 4. ed. (2003). Harlow: Longman.
- Luthman, Hans (2002). *Svenska idiom* Andra upplagan. Lund: Folkuniversitetets förlag.
- Nationalencyklopedin sökord: *kollokation*
<http://www.ne.se/lang/kollokation> hämtad 2012-05-03.

- Nationalencyklopedin sökord: *pleonasm*
<http://www.ne.se/lang/pleonasm>, hämtad: 2012-04-18.
- Nationalencyklopedin sökord: *tautologi*.
<http://www.ne.se/lang/tautologi/324963>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-04-18.
- Nesselhauf, Nadja (2005). *Collocation in a Learner Corpus*. Amsterdam: John Benjamins.
- Partridge, Eric (1940). *A Dictionary of Clichés* London: Routledge 5th edition .
- Partridge, Eric (1973). *Usage and Abusage: A Guide To Good English* London: Penguin.
- Prentice, Julia (2011). *Käppen i hjulen: behärskning av svenska konventionaliserade uttryck bland gymnasieelever med varierande språklig bakgrund*. Göteborg: Institutet för svenska som andraspråk, Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Wiking-Faria, Pablo (2006). *Bockstensmannen: 700-årig mordgåta*. Nationalencyklopedin <http://www.ne.se/rep/bockstensmannen-700-%C3%A5rig-mordg%C3%A5ta> hämtad: 2012-05-14.
- Åberg, Gösta (2004). *Första hjälpen i svenska*. Avesta: Wahlström & Widstrand.

Övriga källor

Bergström, Helena i SVT:s *Melodifestivalen 2012 finalen*. 2012-03-10

Bilagor

Överflödiga ord

I varje mening finns ett uttryck där ett av orden kan tas bort, vilket?

12. Det här med att starta eget företag när man är gammal gubbe är inte så lätt.
13. Igår köpte jag en ny CD-skiva med Kent.
14. Här står det klart och tydligt att vi inte får döda våra medmänniskor.
15. Som programledare i tv försöker man provocera fram extrema reaktioner från gästerna för att få höga tittarsiffror.
16. Hon kan inte varken franska eller engelska.

Muntligt

1. Har du hört liknande misstag som svenskspråkiga gör?
2. Finns det några liknande upprepningar på ditt språk?
3. Tror du att du själv använder dig av pleonasmer?